

LBRIS

We know
books

ALEXANDRU-CORNELIU ARION

**ECOURI ALE SACRULUI
HINDUISM ȘI CREȘTINISM
ÎNTRE EXPERIENȚĂ ȘI REFLECȚIE**

CUPRINS

PREFAȚĂ	17
INTRODUCERE	25
CAPITOLUL I. ATINGEREA NEVĂZUTULUI: ESENȚA GÂNDIRII HINDUISTE ȘI ECOURILE SALE ÎN CREȘTINISM	35
INTRODUCERE	35
I.1. PRINCIPIILE ESENȚIALE ALE CREDINȚEI HINDUISTE	41
I.1.1. <i>Autoritatea Veda</i>	42
I.1.2. <i>Dharma</i>	44
I.1.3. <i>Mokṣa și cele patru drumuri ale sale</i>	47
I.1.4. <i>Saṃsāra și karma</i>	60
I.1.5. <i>Căile către eliberare</i>	64
I.1.6. <i>Conceptul despre zei. Brahman-Ātman</i>	68
I.1.7. <i>Avidyā și māyā</i>	74
I.1.8. <i>AUM (OM) – sunetul primordial și cheia revelației divine</i>	77
I.2. REFLEXE HINDUISTE ÎN SPIRITUALITATEA CREȘTINĂ OCCIDENTALĂ	81
I.2.1. <i>Impactul guru-șilor asupra peisajului religios actual</i> ...	87
I.2.2. <i>Mișcările neo-hinduiste din anii 1950-'80</i>	89
CONCLUZIE.....	97
BIBLIOGRAFIE.....	101
CAPITOLUL II. PUNTEA VREMURILOR: FRAGMENTE CONTEMPORANE DIN DIALOGUL HINDU-CREȘTIN	107
INTRODUCERE	107
II.1. „CONVERSAȚIA” ÎNTRE ORIENT ȘI OCCIDENT ÎN CADRUL RELIGIOS	109

II.2. VIITORUL DIALOGULUI HINDU-CREȘTIN.....	121
II.2.1. Care „va fi” viitorul dialogului hindu-creștin?.....	126
II.2.2. Care „poate fi” viitorul dialogului hindu-creștin?.....	129
II.2.3. Dialogul hindu-creștin în imperativ.....	133
II.2.4. Dialogul hindu-creștin în spirit benedictiv.....	136
CONCLUZIE.....	137
BIBLIOGRAFIE.....	141
CAPITOLUL III. ÎN CĂUTAREA CELUI NEVĂZUT: O MEDITAȚIE ASUPRA MISTICII HINDUISTE ȘI CREȘTINE	145
INTRODUCERE	145
III.1. O ANALIZĂ A MISTICII HINDUISTE	151
III.2. VIZIUNEA CREȘTINĂ ORTODOXĂ ASUPRA MISTICII.....	161
CONCLUZIE.....	177
BIBLIOGRAFIE.....	180
CAPITOLUL IV. ECOURI ALE ETERNULUI: REÎNCARNAREA ȘI PROVOCAREA UNEI HERMENEUTICI CREȘTINE.....	185
INTRODUCERE	185
IV.1. REÎNCARNAREA ÎNTRE ORIENT ȘI OCCIDENT: ORIGINI, TRANSFORMĂRI ȘI RECONFIGURĂRI CULTURALE.....	187
IV.2. ARGUMENTE ADUSE ÎN SPRIJINUL TEORIEI REÎNCARNĂRII....	194
IV.3. RĂSPUNS DIN PERSPECTIVĂ CREȘTINĂ LA „DOVEZILE” REÎNCARNAȚIONISTE	197
IV.3.1. Răspuns la argumentul moral-filosofic.....	197
IV.3.2. Răspuns la așa-zisele argumente scripturistice.....	199
IV.3.3. Răspuns la argumentul suferinței.....	202
IV.3.4. Răspuns la argumentul „amintirilor spontane”.....	204
IV.3.5. Răspuns la argumentul bazat pe hipnoză.....	205
IV.4. VIEȚI REPETATE SAU VIAȚĂ TRANSFIGURATĂ? DESPRE TENSIUNEA DINTRE REÎNCARNARE ȘI DOGMA CREȘTINĂ.....	208
IV.4.1. Răscumpărarea omului de către Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu întrupat.....	208
IV.4.2. Învierea trupurilor.....	211
IV.4.3. Judecata	217

CONSIDERAȚII FINALE.....	220
BIBLIOGRAFIE.....	228
CAPITOLUL V. TAINA PERSOANEI ÎN HINDUIISM ȘI CREȘTINISM: O LECTURĂ TEOLOGICĂ COMPARATIVĂ	233
INTRODUCERE	233
V.1. CONCEPTUL DE „PERSONĂ” ÎN HINDUIISM	235
V.2. CONFIGURAȚIA TEOLOGICĂ A «PERSONEI» ÎN CREȘTINISM...	244
CONCLUZII.....	252
BIBLIOGRAFIE.....	253
CAPITOLUL VI. DINCOLO DE COSMOSUL REPETITIV: REFLECȚII ASUPRA COSMOLOGIEI HINDUISTE ȘI CTISIOLOGIEI SF. PĂR. DUMITRU STĂNILOAE.....	257
INTRODUCERE	257
VI.1. CREAREA LUMII ȘI ORDINEA TIMPULUI ÎN HINDUIISM	260
VI.2. CREAȚIE PRIN SACRIFICIU ÎN TEOLOGIA HINDUISTĂ	265
VI.3. CTISIOLOGIA ÎN SISTEMUL DOGMATIC AL PĂRINTELUI STĂNILOAE	269
CONCLUZII.....	278
BIBLIOGRAFIE.....	282
CAPITOLUL VII. ECOURI VEDICE ÎN OCCIDENT: SECTE HINDUISTE ȘI AMPRENTA LOR SPIRITUALĂ ASUPRA EUROPEI ȘI AMERICII.....	285
INTRODUCERE	285
VII.1. SECTE ȘI MIȘCĂRI RELIGIOASE DIN EUROPA ȘI AMERICA, DE ORIGINE HINDUISTĂ.....	288
VII.1.1. Organizații ezoterice de tip „teo-spiritualist” de nuanță hinduistă	288
VII.1.2. Noile religiozități mistico-ezoterice de sorginte hinduistă	299
VII.2. CONTINGENȚA ACESTOR SECTE MODERNE CU MIȘCAREA NEW- AGE	320
BIBLIOGRAFIE.....	327

**CAPITOLUL VIII. ALCHIMIA VINDECĂRII: MEDICINA
SUFLETULUI ÎN TRADIȚIA HOLISTICĂ ȘI AYURVEDICĂ.....331**

INTRODUCERE	331
VIII.1. SCURT ISTORIC AL MODELELOR DE SĂNĂTATE.....	332
VIII.2. MEDICINA HOLISTICĂ.....	335
VIII.3. MEDICINA INDIANĂ AYURVEDA.....	339
VIII.3.1. <i>Texte</i>	341
VIII.3.2. <i>Teoria bolilor și a tratamentului</i>	342
VIII.3.3. <i>Pluralism medical și soteriologic</i>	347
CONCLUZII.....	353
BIBLIOGRAFIE.....	357

**CAPITOLUL IX. TAINA FAPTEI ȘI DRUMUL ELIBERĂRII:
ECOURI DIN UPANIȘADE ȘI BHAGAVAD-GÎTĂ 361**

PRELIMINARII.....	361
IX.1. KARMA: ORIGINE, FORMULARE ȘI IMPORTANȚA EI ÎN RELIGIILE INDIEI	362
IX.2. UPANIȘADELE, CHINTESENȚA ÎNȚELEPCIUNII HINDUISTE	365
IX.3. CONCEȚIA DESPRE FAPTE (KARMA) ÎN TEXTELE UPANIȘADICE	368
IX.4. MAHĀBHĀRATA ȘI BHAGAVAD-GÎTĂ, PIATRA UNGHIULARĂ A HINDUISMULUI	377
IX.5. BHAGAVAD-GÎTĂ ȘI NOUA FILOSOFIE A FAPTELOR	381
IX.6. PRIVIRE COMPARATIVĂ ASUPRA ROLULUI FAPTELOR ÎN HINDUISM ȘI ÎN CREȘTINISM.....	390
CONCLUZII.....	397
BIBLIOGRAFIE.....	399

**CAPITOLUL X. IMAGINEA FEMININULUI ÎN TEXTELE
JURIDICO-RELIGIOASE HINDUISTE: CAZUL MANU-SMŔTI..403**

INTRODUCERE	403
X.1. LOCUL „LEGII LUI MANU” ÎN LITERATURA SACRĂ HINDUISTĂ..	405
X.2. STRUCTURA SOCIETĂȚII INDIENE	408
X.3. FEMEIA ÎN ÎNVĂȚĂTURA HINDUISTĂ	409

X.4. CĂSĂTORIA	411
X.5. DIVORȚUL, VĂDUVIA ȘI POLIGAMIA.....	415
X.6. MOȘTENIREA ȘI DREPTUL SUCCESORAL	418
X.7. PRIVIRE COMPARATIVĂ A SITUAȚIEI FEMEII ÎN HINDUISM ȘI CREȘTINISM.....	421
BIBLIOGRAFIE.....	426

**CAPITOLUL XI. SACRUL ÎNTRE ARHETIP ȘI ISTORIE: O
REFLECȚIE FENOMENOLOGICĂ.....429**

INTRODUCERE	429
XI.1. NOȚIUNI SPECIFICE.....	430
XI.2. ANALIZA ISTORICĂ A CATEGORIEI SACRULUI	434
XI.2.1. <i>Magia</i>	436
XI.2.2. <i>Cultul morților</i>	439
XI.2.3. <i>Concepția despre suflet</i>	444
XI.2.4. <i>Concepția despre putere</i>	447
XI.2.5. <i>Concepția privind vitalitatea naturii</i>	452
XI.2.6. <i>Concepția despre mit</i>	455
CONCLUZII.....	457
BIBLIOGRAFIE.....	458

**CAPITOLUL XII. SACRUL ȘI REALITATEA ULTIMĂ ÎN
HINDUISM: O LECTURĂ METAFIZICĂ.....463**

INTRODUCERE	463
XII.1. DEFINIREA CONCEPTULUI DE SACRU ÎN HINDUISM	467
XII.2. ASPECTE ALE RAPORTULUI DINTRE SACRU ȘI PROFAN ÎN HINDUISM.....	469
XII.2.1. <i>Fundamentul metafizic: Brahman și Mâyā</i>	470
XII.2.2. <i>Spațiul sacru: templul ca microcosmos</i>	472
XII.2.3. <i>Ritual și devoțiune: transfigurarea profanului</i>	475
XII.2.4. <i>Dharma și ordinea cosmică</i>	477
XII.2.5. <i>Experiența devoțională: bhakti și universalizarea sacralui</i>	479
XII.2.6. <i>Perspectivă comparată: Mircea Eliade și interpretarea sacralui</i>	482

CONCLUZII.....	488
BIBLIOGRAFIE	490
CONCLUZII	495
SUMMARY	503
LISTĂ DE ABREVIERI.....	523
INDEX.....	524

PREFAȚĂ

Lucrarea *Ecouri ale sacrului: Hinduism și creștinism între experiență și reflecție*, semnată de Pr. Conf. Dr. Alexandru-Corneliu Arion, de la Facultatea de Teologie și Științele Educației din Târgoviște, se constituie într-o meditație profundă asupra vastului orizont religios al umanității. Autorul plasează cititorul în fața unei întrebări cardinale: în ce fel poate fi înțeles sacrul ca spațiu comun al experienței spirituale, astfel încât două dintre cele mai mari tradiții ale lumii – hinduismul și creștinismul – să se poată întâlni fără ca această întâlnire să estompeze alteritatea lor autentică și fără a diminua unicitatea Revelației care se dăruiește lumii în mod personal și definitiv?

Cercetarea se înscrie într-o perspectivă interdisciplinară, situată la intersecția teologiei comparate, filosofiei religiei, fenomenologiei sacrului și antropologiei spirituale. Se urmărește, pe de o parte, cartografierea doctrinelor, simbolurilor și practicilor fundamentale ale hinduismului, iar pe de altă parte, identificarea punctelor de convergență și de tensiune cu teologia creștină, în special cu cea ortodoxă. Este așadar o căutare comparativă a dialogului și coexistenței interreligioase, atât de necesare astăzi în contextul deschiderilor culturale și a mișcării de populații spre Europa.

Metodologic, lucrarea se sprijină pe hermeneutica fenomenologică a religiei (pe linia lui Mircea Eliade) și pe teologia dialogului (conform cu Raimon Panikkar, Bede Griffiths și Dumitru Stăniloae). El nu urmărește unificarea doctrinelor, ci o prezentare reciprocă a sensurilor ascunse ale fiecărei tradiții atunci când sunt privite în oglindă una prin cealaltă. În acest cadru, sacrul este înțeles ca dimensiune trans-istorică, dar și trans-confesională, o căutare ce străbate atât experiența mistică a Orientului, cât și reflecția teologică a Occidentului. Hinduismul apare ca expresie a unei metafizici a unității, în timp ce creștinismul întruchipează o metafizică a

3. DUMÉZIL, Georges, *Mitra-Varuṇa: An Essay on Two Indo-European Representations of Sovereignty*, New York: Zone Books, 1988.
4. ELIADE, Mircea, *Cosmos and History: The Myth of the Eternal Return*. Princeton: Princeton University Press, 1954. Vezi și trad. rom.: *Mitul eternei reînțoarceri*, de Maria și Cezar Ivănescu, Univers Enciclopedic, București, 1999.
5. ——. *Sacrul și profanul*, trad. de Brândușa Prelipceanu, București: Humanitas, 1995.
6. LOSSKY, Vladimir, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, trad. de Pr. Dr. Vasile Răducă, București: Editura Anastasia, 1993.
7. OTTO, Rudolf. *Das Heilige: Über das Irrationale in der Idee des Göttlichen und sein Verhältnis zum Rationalen*. Breslau: Trewendt & Granier, 1917. Vezi și trad. românească: *Sacrul. Despre elementul irațional din ideea divinului și despre relația lui cu raționalul*, de Ioan Milea, Edit. Dacia, Cluj, 1996.
8. PANIKKAR, Raimon, *The Intrareligious Dialogue*, New York: Paulist Press, 1999.
9. RADHAKRISHNAN, Sarvepalli. *Indian Philosophy*. Vol. 2. Oxford: Oxford University Press, 1927.
10. ——. *The Principal Upanishads*. London: Allen & Unwin, 1953.
11. STĂNILOAE, Dumitru, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, București: EIBMBOR, 1996.
12. VAN DER LEEUW, Gerardus, *Phänomenologie der Religion*, Tübingen: J.C.B. Mohr, 1933.

CAPITOLUL I. ATINGEREA NEVĂZUTULUI: ESEȚA GÂNDIRII HINDUISTE ȘI ECOURILE SALE ÎN CREȘTINISM

Motto: «Hristos nu se lasă cuprins de hotarele creștinismului, ci răsună ca taina tuturor numelor prin care omenirea L-a căutat: de la Brahmanul hinduist la Logosul Bisericii.» (Raimon Panikkar, *The Unknown Christ of Hinduism*)

Introducere

Una dintre cele mai provocatoare sarcini în cadrul studiilor de religie comparată constă în dezvăluirea structurii religioase și filosofice care fundamentează ceea ce poate fi numit „ismul poporului indian” – formulare prin care reputatul savant englez Robert C. Zaehner († 1974) a exprimat în mod inspirat esența acestei tradiții religioase multimilenare. Spre deosebire de tradiția filosofică greacă, în care reflecția abstractă și rațiunea teoretică ocupă un loc central, filosofia indiană a fost, și continuă să fie, profund spirituală în natura sa. Așa cum observa Dr. Sarvepalli Radhakrishnan,

„spiritualitatea intensă a Indiei, și nu doar vreo mare structură politică sau organizație socială, este cea care a susținut-o și i-a permis să reziste distrugerilor aduse de trecerea timpului.”¹⁵

Problema hinduismului începe cu colecția sa enormă de texte sacre, care au fost concepute în urmă cu câteva mii de ani în limba sanscrită, devenită rădăcina celor mai multe limbi indiene moderne.

¹⁵ Dr. Sarvepalli RADHAKRISHNAN, *Indian Philosophy*, Vol. 1, New Delhi: Oxford University Press, 1999, pp. 24-25.

Aceste texte nu au fost, de fapt, prinse în scris, până în perioada relativ modernă, ci au fost transmise oral de rși, învățații sau înțelepții care au conceput aceste învățături. Aceste scripturi hinduiste conțin explicații sistematizate pe diverse subiecte, precum: știință, religie, metafizică (primele principii), filosofie și cunoaștere spirituală.¹⁶

Există atâta diversitate între oamenii care se consideră hinduși și o atâta varietate de moduri în care au preferat să-și trăiască viața, încât este imposibil să se prezinte un „hindus tipic”, care să învețe unitar despre hinduism. În schimb, este important să luăm în considerare multe tipuri de hinduși și multe reprezentări. Imaginați-vă hinduși din castele superioare, din castele de jos, sau din cei fără de castă, cerșetori, regi și cei care renunță la tot; 325 de limbi exprimate în peste 2.000 de dialecte și 25 de alfabete. O astfel de diversitate poate avea ceva de-a face cu trăirea ca hindus. Aceste imagini ne pot ajuta să vedem de ce definițiile hindușilor și ale hinduismului pot părea atât de derutante. Hinduismul este un ansamblu complex de interrelații între mai multe feluri de oameni, sisteme de credințe și practici, mai degrabă decât o religie unică, structurată uniform, organizată birocratic și codificată central.¹⁷

Niciun termen din limbile indigene ale Indiei nu corespunde în mod exact conceptului occidental de „religie”. Întrebarea privind cine ar putea fi considerat responsabil pentru „inventarea denumirii de hinduism” – formulare frecvent întâlnită în discursul unor cercetători occidentali contemporani, în special cei de orientare postmodernă –

¹⁶ Acestea nu se limitează la câteva cărți, deoarece hinduismul nu se reduce la un singur set de idei și astfel Scripturile au devenit gazdă pentru multe școli de gândire. Ele sunt produsul unor investigații neîncetate asupra faptelor și adevărilor vieții efectuate de înțelepții antici din India; sunt împărțite în două categorii principale: Shruti („ceea ce se aude”) și Smṛti („ceea ce este amintit”). V. Rameshchandra MAJITHIA, *Hinduism*, in: Martin PALMER (General Editor), *World Religions*, London: Harper Collins Publishers, 2004, pp. 144-145.

¹⁷ Cineva interesat de hinduism, dar străin de el, este probabil să se gândească la aceasta pe baza unui model creștin sau musulman de religie. Da aceea, cei din afară par să fi dat hinduismului numele acesta. De altfel, denumirea dată de către străini a fost tipică pentru majoritatea religiilor mari, inclusiv pentru creștinism.

rămâne subiectul unei dezbateri continue. Cu toate acestea, majoritatea specialiștilor continuă să utilizeze termenul „hinduism” ca desemnare generală pentru un ansamblu complex și eterogen de concepții și practici religioase originare din Asia de Sud. Acestea variază de la formele populare de credință întâlnite în rândul populației rurale, la ritualurile elaborate ale elitei preoțești, până la meditațiile profunde și sofisticate ale misticilor consacrați.¹⁸

Prin urmare, ceea ce numim „hinduism” este o interpretare subiectivă a modurilor, cu multiple fațete, în care sute de milioane de ființe umane din subcontinentul indian și-au modelat viața din cele mai vechi timpuri până în prezent. *Hinduismul* ca, de exemplu, *americanismul* este un termen care a fost creat pentru a semnifica o varietate mare de sensuri, care oscilează de la cele mai înalte idealuri la cele mai scăzute forme de comportament. Ca și americanismul, hinduismul este, de asemenea, legat de un anumit loc geografic.¹⁹

În consecință, întrebarea „Ce este hinduismul?” reprezintă o problemă deosebit de complexă, ale cărei răspunsuri variază considerabil – de la susținerea că hinduismul constituie un sistem doctrinar și practic unificat și coerent, până la afirmarea că acesta este o ficțiune, o construcție de sorginte colonială, întemeiată pe o

¹⁸ *Religions of South Asia. An introduction*, Sushil MITTAL și Gene THURSBY, eds., New York: Routledge, 270 Madison Avenue, NY 10016, 2006, pp. 15-16. Deși numeroase forme contrastante – uneori concurente, alteori chiar aflate în conflict – de credință și practică pot fi incluse sub umbrela hinduismului, în general adepții acestuia pornesc de la premisa că ceea ce este esențial pentru o ființă umană într-un anumit context și într-o anumită etapă a evoluției sale spirituale nu este neapărat valabil sau adecvat pentru o altă persoană aflată într-o situație diferită. Din această perspectivă, amploarea diversității, complexității și pluralității manifestărilor hinduse face imposibilă formularea unei definiții concise, exhaustive și universal valabile, care să cuprindă toate trăsăturile întâlnite în multitudinea fenomenelor desemnate, în mod convențional, drept „hinduiste”.

¹⁹ Din cele mai vechi timpuri, hindușii și-au stabilit reședința în Asia de Sud, pe subcontinentul Indiei, și chiar și astăzi hindușii care trăiesc în alte părți ale lumii tind să caute în India modele de viață religioasă și sursele tradițiilor lor spirituale. *Ibidem*, p. 16.

categorizare eronată a formelor culturale indigene²⁰. Delimitarea parametrilor acestui termen nu reprezintă un simplu exercițiu intelectual rezervat savanților, ci, așa cum observă Brian Smith, este indisolubil legată de întrebări precum: „Cine vorbește despre hinduism?” și „Cine are autoritatea de a defini hinduismul?”²¹.

Această dezbatere transcende cadrele teoretice și argumentele academice, extinzându-se în sfera politicii identitare și a dinamicii puterii culturale. Hinduismul nu este o religie unică, ci este neobișnuit între marile religii ale lumii prin faptul că nu are un fondator identificabil, nu posedă un crez dogmatic universal acceptat, nu se sprijină pe o autoritate centralizată, nu deține un panteon fix sau o scriptură sacră recunoscută unanim, și nu funcționează pe baza unui sistem de credințe perfect coerent sau omogen. Dat fiind faptul că modelele religioase islamic și creștin nu i se pot aplica, cercetătorii moderni subliniază în mod constant caracterul distinctiv al hinduismului în raport cu acestea.

Wilfred Cantwell Smith a făcut acest lucru într-un mod socotit deosebit de influent:

„Mulți creștini și, de asemenea, un număr considerabil de musulmani au ajuns să creadă în existența unui singur creștinism autentic și a unui singur islam veritabil. Hindușii, în schimb, s-au remarcat printr-o celebrare constantă a diversității. Una dintre convingerile fundamentale și profund înrădăcinate în tradiția hinduistă este aceea că există tot atâtea perspective asupra adevărului câte ființe umane sunt capabile să îl perceapă.”²²

²⁰ Gavin FLOOD, "Introducere: Establishing the Boundaries", în: *The Blackwell Companion to Hinduism*, Gavin Flood ed., Oxford: Blackwell Publishing Ltd, 2003, p. 2.

²¹ B. SMITH, "Who Does, Can, and Should Speak for Hinduism?", în: *Journal of the American Academy of Religion* 68 (4) 2000, pp. 741-742.

²² Wilfred CANTWELL SMITH, *The Meaning and End of Religion: A New Approach to the Religious Traditions of Mankind*, New York: The Macmillan Company, 1963, p. 66.

Într-o abordare mai recentă, indologul german Heinrich von Stietencron (†2018) a adus o contribuție semnificativă la această perspectivă de interpretare, subliniind complexitatea și caracterul distinctiv al hinduismului ca o categorie religioasă dificil de definit și înțeles în termenii convenționali ai istoriografiei religioase occidentale:

„Ceea ce numim astăzi «hinduism» reprezintă, în esență, un ansamblu de religii distincte, dar înrudite, definite din punct de vedere geografic, care își au originea în aceeași regiune. Acestea s-au dezvoltat în contexte socio-economice și politice similare, au asimilat în mare parte aceleași tradiții, s-au influențat reciproc în mod continuu și au contribuit împreună la formarea unei culturi religioase comune, pe care o desemnăm drept hinduistă. Prin urmare, numai prin distingerea clară a diverselor religii hinduiste în cadrul acestui ansamblu se poate asigura o comparabilitate reală cu alte religii istorice.”²³

Din punct de vedere organizațional – dacă nu neapărat teologic – hinduismul se aseamănă mai degrabă cu iudaismul decât cu islamul sau creștinismul. În acest sens, Russell T. McCutcheon observă sugestiv că „tot ceea ce pare că avem este o serie de «iudaisme» distincte, care însă comunică între ele”.²⁴ Cu toate acestea, cercetările academice recente au contrazis impresia populară potrivit căreia creștinismul sau islamul ar constitui religii monolitice, unitare și unanim definite. Atunci când aceste tradiții sunt analizate în lumina dovezilor istorice și a diversității experiențelor trăite de credincioșii lor, devine evidentă o pluralitate complexă de interpretări, practice și perspective teologice. De asemenea, debaterile contemporane privind interpretarea surselor sacre implică, în mod activ, atât

²³ Heinrich VON STIETENCRON, "Hinduism: On the Proper Use of a Deceptive Term", în: Gunther D. Sontheimer și Hermann Kulke, eds., *Hinduism Reconsidered*, 11-27, New Delhi: Manohar, 1989, p. 20.

²⁴ Russell T. MCCUTCHEON, *Religion and the Domestication of Dissent: Or, How to Live in a Less than Perfect Nation*, Londra: Equinox, 2005, p. 27.

specialiști și lideri religioși, cât și tradiții exegetice divergente, ceea ce subliniază, încă o dată, lipsa unei unități absolute.

Prin urmare, hinduismul se conturează ca o religie polimorfă, profund marcată de diversitate și de o pluralitate structurală. Este o categorie cuprinzătoare, care înglobează religie, filosofie și moduri de viață interconectate, configurând astfel o civilizație în sine. Liderii mișcării de „Renaștere hinduistă” din secolele al XIX-lea și XX-lea au susținut că hinduismul ar putea constitui un model universal pentru pluralismul religios și spiritual, oferind lumii un cadru deschis și incluziv de dialog între tradiții. Cu toate acestea, nicio definiție concisă și universal acceptată a hinduismului nu s-a dovedit pe deplin satisfăcătoare, parțial pentru că diferiți cercetători ai domeniului – inclusiv practicanții hinduși – tind să accentueze aspecte distincte ale unui întreg multiform. În pofida diversității sale impresionante și adesea descurajante, începând cu secolul al XIX-lea, hindușii influenți au afirmat în mod activ identitatea și unitatea hinduismului, într-un efort concertat – și, în mare măsură, încununat de succes – de a-l consacra drept o religie mondială majoră, cu un statut comparabil cu cel al iudaismului, creștinismului și islamului. Întrebarea inevitabilă care decurge de aici este dacă pot fi identificate anumite trăsături definitorii ale acestui fenomen religios vast cunoscut sub numele de hinduism și, dacă da, în ce măsură aceste caracteristici sunt recognoscibile exclusiv de către „inițiații” din interiorul tradiției sau pot fi, de asemenea, înțelese și apreciate de către observatorii externi, non-hinduși.²⁵

²⁵ Cf. Sushil MITTAL și Gene THURSBY, eds., *Religions of South Asia. An Introduction*, p. 17.

I.1. Principiile esențiale ale credinței hinduiste

Cercetătorii sunt, în general, de acord că *hinduismul*, în toate subtradițiile sale, s-a conturat în urma interacțiunii dintre două complexe culturale antice: civilizația Văii Indusului (aproximativ 2500–1500 î.Hr.) și cultura ariană (aproximativ 1800–1500 î.Hr.). Relația dintre aceste două civilizații face încă obiectul unei controverse aprinse. Teoria dominantă, încă susținută de o parte considerabilă a comunității academice, afirmă că, odată cu declinul civilizației indigene a Văii Indusului, aceasta a fost înlocuită treptat de cultura ariană, adusă în subcontinentul indian prin migrația indo-europenilor originari din, sau trecuți prin, regiunea Caucazului și a Asiei Centrale.²⁶

Un detaliu foarte important în ceea ce privește originea termenului *hindus*: cea mai veche utilizare atestată a acestuia, conform celor mai credibile dovezi disponibile în prezent, datează din jurul anului 500 î.Hr., fiind utilizat ca echivalent persan al cuvântului sanscrit *Sindhu*. *Sindhu* reprezenta în limba vedică antică denumirea unui râu major — actualul Indus — și, prin extensie, a locuitorilor de pe malurile acestuia sau de dincolo de el, precum și a regiunii respective. În secolul al IV-lea î.Hr., odată cu expediția lui Alexandru cel Mare (356–323 î.Hr.), termenul *Sindhu* a fost preluat în limba greacă sub forma *Indikoi* și în latină ca *Indus*, de unde derivă atât denumirea contemporană a râului, cât și a Indiei în ansamblu. Începând cu sfârșitul secolului al XVIII-lea, scriitorii britanici au început să folosească termenul *hindus* pentru a desemna populațiile din nordul Indiei, iar *hinduism* pentru a defini ansamblul credințelor religioase, al ritualurilor, valorilor culturale și instituțiilor sociale influențate de brahmanii aparținând castelor superioare. În epoca modernă, termenul *hinduism* a fost treptat asumat și de către

²⁶ Principala teorie alternativă este că cultura ariană este evidențiată chiar în civilizația Văii Indusului și nu a fost introdusă în India de migranți din afara subcontinentului.